

SCHUBERT: h-moll, „BEFEJEZETLEN” SZIMFÓNIA

I. Allegro moderato II. Andante con moto

Franz Schubert (1797-1828) munkássága korszakhatárt jelent a zenetörténetben: vele kezdődik a zenei romantika. Több, mint hatszáz dala, kamaraművei, zongoraművei, szimfóniái mind kimeríthetetlen dallami, harmóniai és formai invencióról, pompás arányérzékéről és arról a szavakkal megmagyarázhatatlan alkotóerőről tanúskodnak, mely a legnagyobb alkotóművészek sajátja. Minderről saját korának nem sok fogalma volt. Művei alig-alig jelentek meg, nyilvánosan nagyon kevés hangzott el közülük. Legértékesebb, utolsó szimfóniáit ő maga soha nem hallhatta, csak évtizedekkel halála után mutatták be őket.

Életének sorsdöntő eseménye volt, hogy tizenegy éves korában felvették a bécsi udvari énekhar, a „Sängerknaben” tagjai közé, bentlakásos intézetben lakott és rendszeres, alapos zeneoktatásban részesült. A konviktusban rendszeresen tartottak zenekari órákat, amelyeken Haydn, Mozart, sőt Beethoven zenekari műveit is játszották. Schubert itt tanult meg zenekarra komponálni, sőt első szimfóniáit is az intézeti zenekar számára írta. Tanulmányai befejezése után két évig maga is tanított ugyanebben az iskolában, majd elhagyta azt, tanított és komponált: remek dalainak sokaságát, kamarazeneit, miséket, sőt operát is, szimfóniát azonban néhány évig nem.

Maurice Brown írja 1970-ben megjelent könyvében: „1822 őszén csoda történt: Schubert ismét a szimfónia-írás felé fordult s ezúttal sikerült megvalósítania az elképzelésnek és kifejezésnek azt az összhangját, amelyért oly keservesen küzdött... ebben a h-moll szimfóniában Schubert olyan újszerű és pompás művet komponált, amely mind a mai napig újra meg újra felbolygatja bennünk az alkotó génusz gyötrő rejtélyét: hogyan képes az emberi elme ilyen muzsikát kitalálni?”

A másik, örök és mindmáig megválaszolatlan kérdés: miért nem fejezte be, ha már az első két tétel az ihletettség ilyen magas fokán készült el? Schubert ekkor 25 esztendő és mindössze hat évet élt még. A művet életében soha nem hallhatta: szerzője halála után 37 évvel adták elő első ízben, majd újabb húsz év múltán kapta az általánosan ismert „Befejezetlen” címet. Holott: ha nem tudnánk, hogy Schubert terveiben hagyományos négyteteles szimfónia szerepelt, tökéletesen lezárt alkotásnak éreznénk a jólismert, méltán népszerű tételpárt.

Az első tétel, amely vonósokon megszólaltatott, sejtelmes, borongós hangulatú főtémával kezdődik, ebből nő ki a fafúvósok gyönyörű dallama, majd a melléktema világhíres csellószóloja. A tétel további folyamán drámai mozzanatok is következnek, majd a visszatérés után az indító basszus téma fejezi be a tételt.

A második tétel derűsebb, mozgalmasabb, mint az Allegro moderato

feliratú első, már csak a dúr hangnem miatt is. A tételt megnyitó és később többször visszatérő motívum: pengetett vonósokkal kísért harmóniasor a kürtökön és a fagottokon, idilli atmoszférát teremt és ezt a békés hangulatot csak időnként váltja fel az ünnepélyes, „processzió-szerű” (M. Brown) forte részlet, majd az oboa és klarinét által előadott szélesen ívelő dallam. A kedves alaphangulaton belül váratlan zenekari kontrasztok jellemzik ezt a tételt, mely egészében tökéletesen arányos és gyönyörűen lekerekítve, mennyei nyugalommal ér véget.

HIDAS FRIGYES: ORGONAVERSENY

I. Moderato energico II. Moderato cantabile III. Allegretto animato

Hidas Frigyes (1928-2007) kezdetben mérnöknek készült, majd a Zeneakadémia zeneszerzés tanszakán végzett, tanára Viski János volt. 1951-ben szerezte meg diplomáját. 1951-től 1966-ig a Nemzeti Színház zenei vezetője, 1974-től 79-ig a Fővárosi Operettszínház zeneigazgatója volt. Több operát és táncjátékot komponált, köztük A cédrus c. balettet, amelyet az Állami Operaház előadott. Írt oratóriumokat, különböző műfajú zenekari és kamaraműveket, számos filmzenét és ami a legfontosabb: 30 versenyművet. Korunk Vivaldíjának nevezték, mert minden, ma használatos hangszerre komponált versenyművet, amelyek nagyon hangszeresek, tetszetősek, változatosak – a hangszeres szólisták igazán hálásak lehetnek értük.

Zeneszerzői stílusa nagyon változatos, esetenként nem riadt vissza jazzes és könnyűzenei elemek alkalmazásától. „Nem csatlakozom semmiféle divatos irányzathoz. Nem hiszek bennük. Lehet, munkásságomat nem nagy úr választja el a könnyűzenétől, de hiszen Mozart is írt a maga korában könnyedebb műveket.” — mondotta egy alkalommal.

Kétszeres Erkel díjas, érdemes művész, Bartók Béla-Pásztory Ditta díjas. A MÁV Szimfonikusok Zenekari Alapítvány megalakulása, 1994 óta 2004-ig a Kuratórium tagja volt, halkszavú, bölcs tanácsaival segítette munkánkat.

Az Orgonaverseny utolsó versenyműve. 1997-ben komponálta Virágh Endre orgonaművész, a Belvárosi Plébániatemplom karnagya számára, aki azonban váratlanul meghalt és ezért a mű bemutatója elmaradt. A kotta néhány évig pihent, majd előkerült és éppen ebben az időben kereste meg a zeneszerzőt Varnus Xavér azzal a kérdéssel, van-e olyan műve, amely alkalmas a Művészetek Palotája új orgonáján való előadásra. Így történt, hogy a mű ősbemutatójára keletkezése után kilenc évvel, 2006. május 22-én került sor az új orgona ünnepélyes avató hangversenyén. A karmester Lukács Ervin volt.

Az Orgonaverseny első tétele a rézfúvós hangszerek kórusának ünnepélyes fanfárijával kezdődik, majd a belépő szólóhangszer párbeszédet folytat a zenekar különböző hangszercsoportjaival. Az egész zenei szövegre jellemző a tétel „energico” felirata, kivéve a vonósok által bemutatott éneklő második témában. A tétel vége előtt halk, ködszerűen gomolygó zene vezet el a diadalmas befejezésig.

A második tételt a szólóhangszer kezdi, magas regiszterein gyönyörűen éneklő, lírai témával, amelybe később kapcsolódnak be a zenekar hangszerei. A harmadik tétel gyors, a régi orgonamuzsika egyik leggyakrabban alkalmazott formáját, a toccátát követi. Szinte motorikusan ismétlődő gyors figurák sorozatát játssza a szólista, miközben izgalmasan ritmikus rézfúvós akkordok és éneklő vonós szólamok szólalnak meg. A tétel vége felé ezek fokozatosan himnikusan méltóságteljessé válnak és ezzel az ünnepélyességgel fejeződik be a mű.

SAINT-SAËNS: III. SZIMFÓNIA, C-MOLL, op. 78

I..Adagio – Allegro moderato II. Allegro moderato – Presto

Camille Saint-Saëns (1835-1921) a francia zene egyik legjelesebb alakja. Kitűnő zongora- és orgonaművész volt, csaknem húsz évig az egyik leghíresebb párizsi templom, a Madeleine orgonistája. Elkötelezett híve volt a zene megújításának, Bizet-vel, Lalo-val és César Franck-kal együtt a „Nemzeti Zene Társaságának” megalapítója volt. Nagyon tisztelte Liszt Ferencet, akihez őszinte baráti kapcsolat fűzte. Saint-Saëns máig legsikeresebb művét, a Sámson és Delila c. operát Liszt mutatta be Weimarban. Noha lelkesen vonzódott az új zenéhez és Liszthez, művei inkább klasszikus mértéktartásról, az aprólékos műhelymunka iránti érzékről, nemes eleganciáról tesznek bizonyosságot.

Saint-Saëns öt szimfóniát komponált. Az 1886-ban komponált, a nemrég elhunyt Liszt Ferenc emlékének ajánlott harmadik szimfóniában fontos szerepet kap az orgona és a zongora is. (Szokták orgona-szimfóniának is nevezni.) Az orgona jelenléte ünnepélyessé teszi a zenét. Érdekes a mű két tételes szerkezete, a nagyméretű tételek több, különböző karakterű részből állnak (ez a vonás Lisztre emlékeztet).

Az első tétel lassú bevezetéssel kezdődik, majd a gyors részben a ritmus a fő összetartó elem. A tétel elcsendesedve, távolba tűnően fejeződik be. A második tétel scherzo jellegű, a műfaj hagyományainak megfelelően gyors középhésszel, mely után visszatér a főrész zenéje. A tétel vége előtt fugatót hallunk, majd méltóságteljesen, nagy hangerővel, diadalmasan fejeződik be a nagyszabású mű.

A szimfónia orgona-szólamát Varnus Xavér adja elő.

HANGVERSENYÜNK KÖZREMŰKÖDŐI VARNUS XAVÉR

orgonaművész 1964-ben született Budapesten, Kőbányán. Az ottani Zeneiskolában kezdett zongorázni és emellett már kisgyermekként kapcsolatba került az orgonával is, az Ihász utcai református templomban. Később, a Zeneakadémián Lehotka Gábor és — számára legfontosabbként — Kistétényi Melinda voltak a tanárai, később pedig Párizsban Pierre Cochereau-nál, Lipcsében pedig Lorenz Stolzenbachnál tökéletesítette tudását. 1981-ben elköltözött Magyarországról, először Franciaországba, majd Kanadába. 1977 óta koncertezik, mintegy 3000 hangversenyt adott, számos hanglemeze jelent meg. A Művészetek Palotája új orgonáján készített lemeze, amelyet a SONY BMG adott ki, egy év alatt négyszeres platinalemez lett. A zenélés mellett rendszeresen ír, több könyve jelent meg, zenetörténeti előadásokat tart és gyakran szerepel különböző televíziós műsorokban.

KOLLÁR IMRE

A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola karmesterképző szakán 1992-ben szerezte meg karmesteri diplomáját kitűnő minősítéssel, Lukács Ervin, Ligeti András és Gál Tamás növendékeként. 1989-ben, 20 évesen elnyerte a Magyar Televízió VI. Nemzetközi Karmesterversenyének közönség-díját. Azóta az ország valamennyi jelentős zenekarával koncertezett, számos rádió- és televízió-felvételt készített. 1991-92-ben az Operaházban dolgozott zenei asszisztensként, 1992-94-ben az Állami Hangversenyzenekar betanító karmestere és Kobayashi Ken-ichiro asszisztense volt. 1992-94-ben a Dohnányi Ernő Szimfonikus Zenekar vezető karmestereként több ausztriai és olaszországi vendéghangversenyt vezényelt. 1993-ban döntőbe jutott a Pármai Toscanini Versenyen, 1994-ben a Treviso-i Nemzetközi Karmesterversenyen első díjat nyert, melynek eredményeképpen 1994 őszén két hónapig Olaszországban koncertezett és számos más európai országba kapott felkéréseket. 1994-től 2008-ig a Debreceni Filharmonikus Zenekar vezető karmestere volt, számos CD, rádió- és televíziós felvételt készített és sok külföldi turnén vett részt a zenekarral. Vendégkarmesterként járt Európa szinte minden országában, az Egyesült Államokban, Kanadában, Mexikóban, Japánban, Ausztráliában, Izraelben, Egyiptomban. 2008 szeptemberétől kezdve a MÁV Szimfonikus Zenekar vezető karmestere

Az ismertetést írta: Fenyő Gábor